

СЕКЦИЯ III СЛАВЯНСКИЯ МОВЫ I КУЛЬТУРА Ў ПРАСТОРЫ I ЧАСЕ

НЕКАТОРЫЯ АДМЕТНАСЦІ СЦІСЛАСЦІ ФОРМЫ ТЭРМІНАЎ У ГАЛІНЕ СЕТКАВЫХ ТЭХНАЛОГІЙ

У. В. Гашко, Я. А. Гузаў

*Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны тэхнічны
ўніверсітэт імя П. В. Сухого», Рэспубліка Беларусь*

Навуковы кіраўнік канд. філал. навук, дац. М. У. Буракова

Развіццё інфармацыйнага грамадства абумоўлівае ўскладненне ўсіх відаў прафесійнай дзейнасці, а характар навукова-тэхнічнага прагрэсу ХХІ ст. вызначаецца развіццём інфарматыкі і электронікі. Працэс развіцця інфармацыйных тэхналогій і іх мікрагалін суправаджаецца з'яўленнем вялікай колькасці новых рэалій, паняццяў, а значыць, і моўных адзінак, неабходных для іх абазначэння. У межах спецыяльных абласцей ведаў адбываецца бесперапыннае папаўненне і абнаўленне лексічнага складу, якое апырэджвае развіццё агульнай лексікі, дзе не адчуваецца такой вострай неабходнасці ў развіцці слоўнікавага складу.

Даследаванне пытання аб крыніцах папаўнення тэрмінасістэм і працэсах тэрмінаўтварэння лінгвісты праводзілі на ўсіх этапах развіцця тэрміназнаўства. Праблемы сістэматызацыі і класіфікацыі тэрмінаўтваральных працэсаў пастаянна прыцягваюць увагу вучоных. Сучасны ўзровень развіцця інфармацыйнай тэорыі і практыкі прад'яўляе ўсё больш высокія патрабаванні да распрацоўкі сістэмы строга вызначаных навуковых тэрмінаў і іх паслядоўнаму ўпарадкаванню прымяненню ва ўсіх відах дакументаў па інфарматыцы і формах даведачна-інфармацыйнага абслугоўвання.

Тэрміны служаць сродкам навуковай камунікацыі, якая вызначае шэраг правілаў, важнейшымі з якіх з'яўляюцца строгая лагічнасць выкладу і эмацыянальная нейтральнасць. Гэтыя патрабаванні выразна акрэсліваюцца ў азначэнні тэрміна, пад якім разумеюць слова ці падпарадкаванае словазлучэнне, «якое суадносіцца з родавым паняццем, мае дэфініцыю з тэрміналагічных адзінак той жа сістэмы, характарызуецца рознымі ўзроўнямі тэрміналагічнасці ў залежнасці ад віду маўлення, уваходзіць у слоўнікавы фонд мовы» [1, с. 6].

Адным з асноўных патрабаванняў да тэрміна з'яўляецца сістэмнасць, якая заключаецца ў незалежнасці ад кантэксту, сцісласці тэрміна, яго абсалютнай і адноснай адназначнасці, прастаце і зразумеласці, ступені ўкаранення тэрміна. Імкненне да зразумеласці і дакладнасці ў тэрмінасістэме прымушае будаваць шматкампанентныя, грувасткія тэрміны, і тады ў выніку такога тэрмінаўтварэння не выконваецца нарматыўнае патрабаванне сістэмнасці паводле сцісласці тэрміна. З часам у маўленчай практыцы носьбітаў-тэрмінакарыстальнікаў пры частотнасці ўжывання «доўгіх» тэрмінаў назіраюцца змены, ці скарачэнні, рознымі спосабамі складанай канструкцыі тэрміналагічнага наймення.

Мэта артыкула – прасачыць за працэсам другаснага тэрмінаўтварэння ў ходзе выкарыстання першасных тэрмінаў адной тэрмінасістэмы ў галіне сеткавых

тэхналогій, устанавіць спосабы і тыпы скарочаных, ці сціслых, тэрмінаў і наяўнасць – адсутнасць правілаў і законаў іх утварэння.

Разгледзім гэтае пытанне на матэрыяле тэрмінаў сеткавых тэхналогій, паколькі ў навукова-вучэбнай літаратуры змешчаны і першасныя і другасныя тэрміны [2], [3]. Параўненне і супастаўленне першасных і другасных тэрмінаў сеткавых тэхналогій для абазначэння аднаго і таго ж паняцця дазволіла нам выдзеліць асноўныя спосабы ўтварэння скарочаных, ці сціслых, варыянтаў тэрмінаў на аснове першасных шматкампанентных. Гэта такія другасныя ўтварэнні, якія ўзнікаюць за кошт: 1) лексічнага скарачэння першаснага варыянта тэрміна; 2) скарачэння сродкамі словаўтварэння (абрэвіяцыя). Пры гэтым структурныя мадэлі старых і новых тэрмінаў могуць быць аднолькавымі, тыпу ‘словазлучэнне → словазлучэнне’, але часцей іншымі, тыпу ‘словазлучэнне → слова’, ‘словазлучэнне → абрэвіятура’.

Скарочаны варыянт – гэта сціслы, але функцыянальна раўназначны, другасны знак тэрмінаванага паняцця. Ён заўсёды ўтвараецца ад семантычнай і знакавай структуры асноўнага тэрміна. Скарочаны варыянт не можа быць адвольным, свабодным, ён павінен захоўваць неабходныя сістэматызавальныя прыкметы, якія характэрны поўнаму тэрміну.

Першы спосаб – лексічнае скарачэнне – выкарыстоўваецца за кошт наступных прыёмаў:

а) апушчэнне слова ў словазлучэнні пры захаванні мадэлі ‘словазлучэнне → словазлучэнне’, напрыклад: *абсалютна ўстойлівы шыфр (Absolutely strong cipher) – ідэальны шыфр; лакальная вылічальная сетка – лакальная сетка; сістэмная размеркаваная праграма – сеткавая служба; ёмістасць канала сувязі – прапускная здольнасць; сеткавая інтэрфейсная карта – сеткавы адаптар; дыяпазон ультравысокіх частот – дыяпазон мікрахваляў; міжсеткавы экран – ахоўная сістэма, сеткавы зашлон; проксі-сервер – сервер-пасрэднік, сервер-прадстаўнік;*

б) замена словазлучэння словам пры змене мадэлі ‘словазлучэнне → слова’: *антывірусная праграма – антывірус (Antivirus); шыфраванне дадзеных – шыфраванне (Encryption); зашыфраваны тэкст (Encrypt text) – шыфратэкст; прадастаўленне правоў карыстальніку – аўтарызацыя (Authorization); парушэнне бяспекі сістэмы – кібератака (Cyber attack); накладанне гама-шыфра – гаміраванне (Gamming); крыптаграфічная ўстойлівасць – крыптаўстойлівасць (Cryptocurrency) і іншыя.*

Заўважым, што пропуск кампанентаў у тэрміне не ўздзейнічае на ўспрыняцце паняцця, так як страта тэрмінам пэўных сваіх кампанентаў запаўняецца кантэкстам, які дазваляе ўзнавіць прапушчаныя словы (ці слова), і непаразуменняў з тэрмінам не ўзнікае.

Другі спосаб – скарачэнне сродкамі словаўтварэння – прадстаўлены ў тэрміналогіі сеткавых тэхналогій мадэллю ‘словазлучэнне → абрэвіятура’, калі новае найменне вядомага вялікага тэрміна з часам ужываецца як скарочаны варыянт у выніку абрэвіяцыі, напрыклад: *электронны лічбавы подпіс (Electronic digital signature) – ЭЛП; экранаваная кручаная пара – ЭКП; віртуальная лакальная сетка – ВЛС; структураваная кабельная сістэма – СКС; лакальная вылічальная сістэма – ЛВС; віртуальная прыватная сетка – ВПС.*

Абрэвіяцыя можа быць прадстаўлена ўласна скарачэннямі і складамі, а Э. Вюстар выдзяліў яшчэ «поўныя абрэвіятуры» з пераносам літарнага вымаўлення, напрыклад, ef-el-ci (FLC). Дадзены від абрэвіятур даволі рэдкі ў мове, ён сустракаецца звычайна спантанна і толькі затым фіксуецца ў напісанні. У якасці прыклада з сеткавых тэхналогій мы можам прывесці распаўсюджаны прыклад – CD – ci di.

Другі тып скарачэння слова для сістэм тэрміна – акронімы. Аналіз лексічных адзінак у галіне сеткавых тэхналогій паказаў, што яны займаюць вялікае месца ў складзе гэтай сістэмы тэрмінаў. Так, акронімы – гэта розныя пачатковыя абрэвіятуры, як элементарныя (гука-літарныя), так і сегментаваныя (складаныя абрэвіятуры). Гэта абазначае, што адпаведны знак для выдзялення абрэвіатур у асобны клас з’яўляецца прыкметай «ініцыяльнасці».

Акронім падобны на звычайнае слова, якое выражаецца перш за ўсё на фоне яго вымаўлення. Статыстычныя даследаванні навукова-вучэбнай літаратуры паказалі, што як ініцыяльныя абрэвіятуры, так і акронімы займаюць важнае месца ў тэрмінасістэме сеткавых тэхналогій. Сярод скарачэнняў вялікую колькасць прадстаўляюць назвы арганізацый, сістэм, моў праграмавання, напрыклад, *Algol* (акронім ад *ALGOrithmik Language*), *APL* (скрачэнне ад *A Programming Language*), *Cobol* (акронім ад *COmmon Business Oriented Language*), *Lisp* (акронім ад *LISt Processing*), *Simula* (акронім ад *SIMUlation Language*) і іншыя.

Важным патрабаваннем да абрэвіатур і акронімаў з’яўляецца спадручнасць іх вымаўлення і гарманічнасць. Менавіта пры стварэнні назваў сістэм і праграм данае патрабаванне даволі часта ўлічваецца.

Такім чынам, абрэвіятуры з’яўляюцца вялікай крыніцай папаўнення тэрмінасістэмы сеткавых тэхналогій.

Неабходнасць міжнародных зносін спецыялістаў у сувязі з тэндэнцыяй да інтэрнацыяналізацыі навуковых даследаванняў, з пашырэннем абмену навукова-тэхнічнай інфармацыяй адлюстроўваецца ў росце прэстыжу інтэрнацыянальнасці або падабенства па форме і супадзенні па зместу тэрмінаў сеткавых тэхналогій, якія выкарыстоўваюцца на некалькіх нацыянальных мовах. Гэтая тэндэнцыя адлюстроўвае неабходнасць узгаднення патрабаванняў навуковай дакладнасці, з аднаго боку, і практычнай сцісласці – з другога.

Літаратура

1. Буракова, М. У. Беларуская мова. Тэхнічная тэрміналогія : вучэб. дапаможнік / М. У. Буракова. – Мінск : РІВШ, 2016. – 264 с.
2. Новожилов, Е. О. Компьютерные сети : учеб. пособие / Е. О. Новожилов. – М. : Academia, 2017. – 288 с.
3. Таненбаум, Э. Компьютерные сети / Э. Таненбаум. – СПб. : Питер, 2019. – 960 с.

СЕМАНТЫЧНЫЯ АДМЕТНАСЦІ ТЭРМІНАЛОГІІ КАМП’ЮТАРНЫХ ТЭХНАЛОГІЙ

А. Ю. Пятрова, А. А. Будкоўская

Установа адукацыі «Гомельскі дзяржаўны тэхнічны
ўніверсітэт імя П. В. Сухого», Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік канд. філал. навук, дац. М. У. Буракова

Мова камп’ютарных тэхналогій з’яўляецца адной з найбольш дынамічных пластоў спецыяльнай лексікі, якія сёння інтэнсіўна развіваюцца. Многія тэрміны выходзяць з ужытку, больш не фіксуюцца ў спецыяльных слоўніках, а на іх месцы з’яўляюцца новыя паняцці і тэрміны, якія цалкам мяняюць дэфініцыі.

У сувязі з гэтым паўстае пытанне аб адэкватным перакладзе дадзеных тэрмінаў на беларускую мову, рэпрэзентацыі ў навукова-вучэбных тэкстах і фіксацыі ў лексікаграфічных крыніцах.